Це може здатися жартом, але ми безсмертні. Я зрозумів це за допомогою доказів від супротивного і переконався у цьому саме тому, що познайомився з одним-єдиним смертним. Він розповів мені свою історію в одному бістро на вулиці Камброн. Він був такий п'яний, що йому легко було розповідати правду, хоча господар бістро і завсідники, що сиділи за стойкою, реготали з нього так, аж випите вино бризкало їм з очей. Моє обличчя, певне, виявило якесь зацікавлення, бо він вчепився в мене, і незабаром ми опинилися в кутку за столом, де було досить зручно і можна було спокійно пити і розмовляти. Він розповів мені, що пішов на пенсію після служби в муніципалітеті і що його жінка на деякий час повернулась до своїх батьків, інакше кажучи, — вона його покинула. Він не був ще старий, цей чоловік з кощавим обличчям і очима, які блищали від сухотної гарячки. А пив він, щоб забутися, у чому й признався після четвертої чарки. Від нього не тхнуло так, як тхне від п'яндиг у Парижі, хоч цей запах, мабуть, чуємо тільки ми, чужоземці. Видно було, що він не забуває подбати про нігті, та й волосся у нього було чисто вимите.

Він розповів, що якось у автобусі дев'яносто п'ятого маршруту зустрів хлопчака років тринадцяти, і з першого погляду зрозумів, що хлопчак страшенно схожий на нього самого, принаймні такий, яким — так йому здалося — він сам був у його літах. Ця подібність була в усьому — в обличчі, руках, чубчику на чолі, широко посаджених очах, а крім усього, й ніяковів він так само, прикриваючись журналом, так само відкидав волосся назад, та й жести його були так само безнадійно незграбні. Хлопець був схожий на нього до смішного, і коли малий зійшов на вулиці Рен, він зійшов теж, змусивши товариша, з яким домовився зустрітися, марно чекати його на Монпарнасі. Щоб почати розмову з хлопчаком, він спитав його, як пройти на якусь вулицю, і майже без здивування почув власний голос з далекого дитинства. Хлопчак прямував саме туди, і вони пройшли разом кілька кварталів, почуваючи себе досить ніяково. В цей час йому сяйнула думка. Ні, не усвідомлення, а тільки передчуття усвідомлення, яке здавалося,

водночас і невиразним і безглуздим, коли — як ось тепер — він намагався сформулювати його словами.

Коротше кажучи, він вирішив довідатися, де і як живе хлопець, і, спираючись на своє вміння розмовляти з дітьми, якого набув, працюючи інструктором у бойскаутів, проклав собі дорогу до фортеці, якою є кожен французький родинний дім. Там він натрапив на приховану бідність, підстаркувату матір, дядька-пенсіонера та двох котів. Потім він без особливого клопоту домовився зі своїм братом, щоб той довірив йому свого чотирнадцятирічного сина, і хлопчаки заприятелювали. Він почав щотижня ходити додому до Люка. Мати частувала його перевареною кавою, вони балакали з нею про війну, професії, а також про Люка. Те, що почалося з простого випадку, зараз якось майже геометрично впорядковувалось, набирало саме того цілком завершеного вигляду, який люди люблять називати долею. Зрештою, це вже можна було сформулювати і звичайними словами: Люк — це другий він, смерті не існує, ми безсмертні.

— Усі безсмертні, друже! Ніхто не може цього довести, а мені пощастило збагнути це у дев'яносто п'ятому номері автобуса. Невеличка помилка в механізмі, перепад у часі, втілення паралельне, замість того, щоб бути послідовним. Люк повинен був народитися після моєї смерті, а замість того... Та ще й такий неймовірний випадок, що я зустрів його в автобусі. Здається, я вже казав, що відчував якусь абсолютну внутрішню переконаність, котра не потребувала слів. Так було та й край. Але пізніше закралися сумніви, бо в таких випадках людині здається, що вона з'їхала з глузду, і їй доводиться приймати заспокійливі ліки. Але разом із сумнівами з'явилися докази того, що я не помилився і немає чого сумніватися. Я розповім вам те, що викликає особливий сміх у цих придурків, коли я, не стримавшися, розповідаю їм про своє відкриття. Люк не тільки був моїм дзеркальним відбитком, але ж і мусив стати таким ось, як я, як цей нещасний бідолаха, що нині з вами розмовляє. Досить було поглянути, як він грається, як падає — щоразу невдало, вивертаючи ногу, як легко збуджується, і як його заливає рум'янець, коли до нього звертається хтось сторонній. Мати ж його, навпаки, як це

часом трапляється, була балакуча, готова розповісти кожному що завгодно, і хоч хлопчик часом з ніяковості ладен був крізь землю провалитися, мати розповідала найінтимніші і найдрібніші деталі з його життя, як у нього прорізалися перші зуби, як він малював у вісім років, на що хворів... Добра жінка, вона ні про що не здогадувалась, дядько грав зі мною в шахи, і я вже ніби належав до цієї родини, до того ж я позичав їм гроші, щоб вони могли зводити кінці з кінцями. Не докладаючи ніяких зусиль, я довідався усе про Люкове минуле, досить було вставити якесь запитання під час розмов, цікавих для старих: дядьків ревматизм, хвороби консьєржки, політика. Ось так поміж шахами королю та розмірковуваннями про те, що м'ясо знову дорожчає, я довідався про Люкове дитинство. Але зрозумійте мене, перш ніж ми замовимо ще по чарці: Люк був мною, тим, яким був я у дитинстві, але, звичайно, не просто скалькованою копією, певніше можна сказати, що його життя розвивалося аналогічно моєму; скажімо, в семирічному віці я вивихнув плече, а Люк у тому ж віці — ключицю, у дев'ять років ми мали відповідно кір і скарлатину, природно, дається взнаки і поступ медицини, бо кір в мене лікували п'ятнадцять днів, а Люкові все минуло за чотири. Взявши до уваги ці факти, можна легко припустити, що пекар на розі — це перевтілений Наполеон, але не знає цього, бо часова послідовність не змістилась і йому не довелося зіткнутися в автобусі зі своїм двійником, але коли б якимсь чином йому вдалося осягти правду, то він би зрозумів, що повторював і повторює життя Наполеона, що піднятися від миття посуду до господаря пекарні на Монпарнасі, це все одно, що стрибнути з Корсики на французький трон, і що, аналізуючи історію свого життя, він зустрів би ситуації, відповідні єгипетському походові, періодові консульства і Аустерліцу, і зрештою зрозумів би, що з ним має трапитися за кілька років і що станеться на острові святої Єлени — для нього це кімнатка на шостому поверсі, де йому так само мстяться, оточуючи водяною пустелею самотності, і він так само пишається своєю пекарнею, хоч від неї залишився вже тільки спогад. Ви розумієте, що я маю на увазі?

Я розумів, але висловив припущення, що всі ми у певному віці в дитинстві хворіємо на більш-менш однакові хвороби, і майже кожен щось собі розбиває, граючи у футбол.

— Я знаю, що розповідав вам тільки про разючі збіги, не більше. Те, що Люк був схожий на мене, не так уже й важливо, хоч я це сприйняв, як знамення^ коли побачив його в автобусі. Куди важливіша послідовність, і її якраз важко пояснити, бо стосується вона характеру, дрібних спогадів, подій дитинства. В той час, тобто коли мені було стільки років, як Люкові, переживав я гіркий для мене час, бо надовго захворів, а потім, одужавши, грався з друзями і поранив собі руку й одразу ж після цього закохався в сестру однокласника, і страждав так, як страждають, коли не можуть подивитися в очі лукавиці-дівчинці. Люк теж захворів, а коли одужав, його запросили до цирку, де, спускаючись сходами, він послизнувся і вивихнув собі стопу. Трохи пізніше мати була здивована, побачивши його заплаканого біля вікна, в руці він стискав блакитний носовичок, якого мати ніколи раніше не бачила.

Якщо хтось хоче аж так усе заперечувати, то може сказати, що у період перших закоханостей у дитинстві чи не з кожним трапляються частіше, ніж дотоді, всякі біди, зокрема підліток неодмінно дістане якусь травму чи захворіє на запалення легенів тощо. Але зверніть увагу на випадок з літаком. Це вже зовсім інша справа. Літак з заводним пропелером, якого я йому подарував на день народження.

Отоді у мене зринув спогад, як мати, коли мені виповнилось чотирнадцять років, подарувала дитячий "механічний конструктор". Я був того дня в саду, заходило на бурю, і вже гримів грім, а я в цей час прилаштовував на столику в альтанці лебідку, зібрану з деталей "конструктора". Біля альтанки була хвіртка на вулицю. Хтось мене покликав, і мені довелось побігти до хати. Коли я повернувся, коробка з "конструктором" зникла, а хвіртка стояла відчинена. З розпачливим лементом я побіг вулицею, де вже не було ні душі, і цю ж мить навпроти вдарила блискавиця. Все це я пригадав, коли подарував Люкові літак і він дивився на нього такий Щасливий, як і я колись дивився на свій

"конструктор". Мати принесла мені чашечку кави, і тільки-но ми почали звичну розмову, як почули крик. Люк підбіг до вікна з таким виглядом, ніби хотів викинутись. Обличчя його сполотніло, очі зайшлися сльозами, з його хлипання ми зрозуміли, що літак збився з курсу і вилетів у прочинене вікно. "Пропав, він пропав!" — повторював Люк, плачучи. Внизу грюкнули двері, до кімнати вбіг дядько з новиною, що в будинку напроти пожежа. Тепер розумієте? То краще вип'ємо ще по одній!

Потім цей чоловік сказав, що почав думати про майбутнє Люка, про його долю. Мати хотіла віддати його до школи, де вивчалися гуманітарні науки й діловодство, щоб йому, за її словами, відкрився шлях у житті. Але ж цей шлях уже був відкритий, тільки він неспроможний був нічого їм розповісти, бо його напевне прийняли б за божевільного і назавжди розлучили з Люком, якби він сказав правду, що все це надаремно, що хоч як би вони билися, а зрештою хлопця чекає та сама доля, що й його — приниження, убоге, сіре існування, одноманітні роки, поразки, згубні для тіла й душі, втеча в ображену самотність у якомусь бістро в передмісті. Але найгірше була не Люкова доля, гірше було, що Люк помре, як кожен, і натомість інший чоловік повторюватиме його життя, для того щоб після його смерті хтось знову ступив у цей слід. До Люка йому було вже майже байдуже, серед безсонних ночей йому уявлявся інший Люк і ті, кого зватимуть Робер, Клод чи Мішель, — усі ті бідолахи, що, не усвідомлюючи нічого, продовжать цю лінію, переконані у власній волі і праві вибору.

Мій співбесідник заглиблювався у п'яну "світову печаль".

— Коли я розповів їм, що Люк помер через кілька місяців після нашої зустрічі, вони почали з мене сміятися. Вони надто дурні, щоб збагнути, що... Та хоч. ви не дивіться на мене такими очима. Помер через кілька місяців; почалося з якогось бронхіту, в цьому ж віці і я захворів, щось там у мене сталося з печінкою. Мене тоді поклали в лікарню, але Люкова мати наполягла, щоб залишити його вдома, і я приходив майже щодня, а інколи брав з собою й племінника, щоб вони з Люком погралися. У цьому домі панували такі злидні, що кожний мій прихід був справжньою

радістю для родини. Товариство для Люка, кілька оселедців чи пиріг з абрикосами. Я взяв на себе купівлю ліків, — сказав, що знаю одну аптеку, де мені все продають дешевше. Закінчилося тим, що я став ніби Люковою нянькою. Можете бути певні, що в домі, куди лікар приходить неохоче, ніхто особливо не турбується тим, чи правильно поставлено попередній діагноз... Чого ви на мене так дивитесь? Я сказав щось недобре?

Ні, він не сказав нічого поганого, особливо, коли зважити на кількість випитого. Зовсім навпаки, хіба ось тільки жахлива, як подумати, смерть маленького Люка стала прикладом того, як далеко може завести гра уяви — від фантазування у дев'яносто, п'ятому автобусі до ліжка, на якому тихо помирає дитина. Щоб заспокоїти його, я сказав це. Він задивився кудись у порожнечу, потім знову заговорив:

— Думайте, як собі хочете. Але за кілька тижнів після його похорону я вперше відчув щось схоже на щастя. Я все ще принагідно відвідував Люкову матір, приносив їй пакуночок печива, але ні вона, ні її дім вже мене не обходили, я впивався переконаністю, що я перший смертний, я почував, що моє життя убуває день за днем, склянка за склянкою і зрештою закінчиться на якомусь місці і якоїсь години, повторюючи до останку життя якогось невідомого померлого, спробуй довідайся-хто він, де й коли жив, але я вже буду таки насправді мертвий, і не буде жодного Люка, який би, входячи в коло, знов мусив би по-дурному повторювати чиєсь дурне життя. Розумієш, голубе, яка тут цілісність, можеш позаздрити моєму щастю, поки я ще живу.

Та за всіма ознаками довго він не житиме. Давалися взнаки пиятика в бістро, зловживання дешевим вином, і ці очі з гарячковим блиском, здавалося, вже не належали цьому тілу. Безперечно й те, що він жив оці кілька місяців, тішачись кожною миттю своєї сірої буденщини, своїм невдалим шлюбом, своїм цілковитим крахом у п'ятдесят років, певний своєї абсолютної смертності. Одного вечора, блукаючи Люксембурзьким парком, він побачив квітку.

— На краю якоїсь клумби росла собі жовта квітка. Мені саме захотілося закурити, і раптом я побачив її. Якусь мить здавалось, ніби квітка теж дивиться на мене, часом бувають такі контакти... Ви знаєте, кожен це почуває, ну, те, що називають красою. Квітка була гарна, надзвичайно красива квітка. А я був приречений, я мусив котрогось дня померти назавжди. Квітка була гарна, завжди будуть гарні квітки для людей у майбутньому. Раптом я зрозумів свою нікчемність, те, що здавалось мені спокоєм, останню ланку ланцюга. Я мав померти, а Люк уже був мертвий, і не буде ніколи більше квітки для когось такого, як я, не буде нічого, не буде зовсім, зовсім нічого, і, отже, ніколи не буде більше квітки. Запалений сірник обпік мені пальця. На площі я вскочив у якийсь автобус і почав безглуздо вдивлятися у пасажирів автобуса. Коли приїхали на кінцеву зупинку, я вийшов і сів у інший автобус, що їхав за місто. Щовечора до самої ночі я входжу до автобусів і виходжу з них з думкою про квітку і про Люка, шукаючи серед пасажирів когось схожого на Люка, когось схожого на мене і на Люка, когось, хто міг би ще раз бути мною, когось, глянувши на кого, я б знав, що це я знову, а потім залишив би його, нічого йому не сказавши, хай він продовжує своє бідолашне, дурне життя, своє божевільне невдале життя, яке перейшло в інше, і так далі...

Рахунок оплатив я.

З іспанської переклав

Юрій ПОКАЛЬЧУК